

СОЛОВЬЕВА Е.Е. ВОЗМЕЩЕНИЯ ВРЕДА, КАК ГЛАВНОЕ УСЛОВИЕ ПРИМЕНЕНИЯ ИНСТИТУТА ПРИМИРЕНИЯ СТОРОН В КРИМИНАЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

Проанализированы виды вреда и средства его устранения при решении уголовно-правовых конфликтов. предложены варианты процессуального оформления возмещения вреда на практике.

SOLOV'YEV A.E. COMPENSATION OF HARM. AS THE MAIN CONDITION OF APPLICATION INSTITUTE RECONCILIATION OF THE PARTIES IN CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

Kinds of harm and means of its elimination are analyzed at the decision of criminal-legal conflicts, variants of remedial registration of compensation of harm in practice are offered.

В.М. СТРАТОНОВ

канд. юрид. наук, доц.

Херсонський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ

УДК 343.1(083.94)

ПРОЕКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Проведений порівняльний аналіз чинного закону й проєкту нового Кримінально-процесуального кодексу України, відзначені їх позитивні якості та недоліки

Суттєвих змін і оновлення набув чинний Кримінально-процесуальний кодекс України із прийняттям Законів України "Про внесення змін до кримінально-процесуального кодексу" від 21.06.2001 р., № 2533-III та від 12.07.2001 р., № 2670-III. Необхідність перегляду окремих норм КПК України була викликана нагальними потребами сучасності, змінами суспільного ладу, політичної та економічної систем. Їх прийняття було зумовлене також закінченням строку дії визначених Конституцією України Перехідних положень (див. розділ XV "Перехідні положення" п.13), та прийняттям нового Кримінального кодексу України.

Нещодавно Верховною Радою України був прийнятий у першому читанні проєкт Закону України "Кримінально-процесуальний кодекс України" від 19.05.2003 року. Необхідною передумовою прийняття нового Кримінально-процесуального законодавства має стати його високий рівень культури, врахування досягнень вітчизняної і зарубіжної кримінально-процесуальної науки, стан правозастосовчої практики в Україні та перспективні напрями відповідного законодавства інших держав. Доступність нового КПК України (його зрозумілість) залежить від якості організації правового матеріалу і зовнішнього його викладення законодавцем у вигляді тексту закону. Деяких позитивних змін проєкт Закону перетерпів завдяки застосуванню певних прийомів юридичної техніки - сукупності принципів, правил, засобів, прийомів та методів адекватного вираження певного нормативно-правового змісту у

формі тексту правового акту [1]. Саме тут були використані нові методи роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладення думки законодавця у статтях нормативно-правових актів, вибір найдосконалішої структури кожного з них, термінології і мови, способу оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо [2].

Так, наявність стилістичних помилок в тексті КПК України призводить до неоднозначного сприйняття правових норм, ускладнення їх усвідомлення і роз'яснення як для осіб, що не мають юридичної освіти, так і для юристів. Причому, якщо спеціалісти підсвідомо правильно сприймають зміст норми, незважаючи на мовне оформлення, то неспеціалісти навпаки - через форму намагаються осягнути зміст [3].

Чинний КПК України містить ряд статей, зміст яких розкривається за допомогою нечітких формулювань, громіздких конструкцій та ненормативних словосполучень, що значно ускладнює розуміння їх змісту. Наприклад: у лінгвістичному плані термінологічне словосполучення "відтворення обстановки й обставин події" викликає певні зауваження. Як на нас, замість термінів "обстановка" й "обставини" (а в редакції - "умови") варто було б уживати один - "обставини", семантика якого охоплює всі значення - "все, що стосується певної дії чи явища".

Аналіз чинного законодавства України про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства

ва свідчить, що створена в Україні нормативна база для регулювання даних відносин хоч і охоплює весь їх спектр, але потребує певного удосконалення і розвитку. Це викликано тим, що сам механізм державного забезпечення безпеки знаходиться на стадії становлення, і виявлені в ході практичного застосування названого законодавства недоліки потрібно враховувати та вносити до нього відповідні зміни з метою підвищення ефективності його дії. Міжнародні норми в своїй сукупності являють собою міжнародно-правову основу, "міжнародно-правовий контекст", у відповідності до якого необхідно будувати національне законодавство, передбачати заходи безпеки потерпілих, свідків, та інших осіб, які сприяють кримінальному судочинству. Для забезпечення реальної безпеки осіб, які допомагають у встановленні істини по справі, у кримінально-процесуальному законодавстві слід вирішити ряд принципових питань з процедури отримання та використання доказової інформації, що надходить від названих осіб. При цьому, оскільки гарантії захисту прав та інтересів різних категорій учасників процесу, а також мета та умови боротьби зі злочинністю і принципи кримінального судочинства постійно перебувають у певному протиріччі, законодавець повинен у кожному конкретному випадку встановити, чому він віддав перевагу захисту прав, зберіганню таємниці, встановленню об'єктивної істини, створенню умов для подолання злочинності тощо. До того ж, передбачені соціально-економічні та фізичні засоби захисту повинні гарантуватись державою і підкріплюватись відповідною статтею Закону "Про Бюджет України".

І, нарешті, якщо держава гарантовано не забезпечує реальну та надійну безпеку свідка, то вона не вправі притягувати його до відповідальності. Пропонуємо внести зміни до кримінального законодавства щодо відповідальності свідка за відмову давати показання при наявності реальної загрози його життю, здоров'ю чи майну, а також його рідним та близьким

Зазначені висновки обумовлюють необхідність розробки важливого для кримінально-процесуального законодавства правового інституту безпеки учасників процесу і потребує подальшого наукового обговорення та розробки конкретних методик.

Законодавчий напрямок у вирішенні проблем боротьби з протидією розкриттю і розслідуванню злочинів (посилення відповідальності) практичні працівники України за даними опитувань 2001 р., вважають одним із головних поряд із матеріально-технічним (надійне забезпечення діяльності і побутових умов слідчого, оперуповноваженого) після соціально-політичного напрямку (зміни умов і характеру боротьби зі злочинністю в цілому) [4, с.93-94].

Ряд авторів зазначають, що протидія розслідуванню як правомірне явище можлива з боку підозрюваного або обвинуваченого в межах, встановлених кримінально-процесуальним законодавством, та є їх правом для захисту своїх інтересів [5].

Дійсно, вони мають право відмовитися відповідати на запитання, а також не попереджаються про кримінальну

відповідальність за відмову від давання показань і за давання явно неправдивих показань, що практично надає їм законне право мовчати або повідомляти неправдиву інформацію під час розслідування. Таким чином, підозрювані й обвинувачені за чинним КПК України можуть правомірно протидіяти лише під час спілкування з особою, яка проводить розслідування. Це можливо під час провадження таких слідчих дій, як допит, очна ставка, пред'явлення для визнання та відтворення обстановки й обставин події злочину за їх участю. Аналогічне право надане й підсудним під час провадження судового слідства.

Проте існують і неправомірні види протидії розслідуванню з боку підозрюваного (обвинуваченого), за які передбачено кримінальну відповідальність. Згідно з чинним КК України це такі види протидії, які пов'язані з:

- даванням хабара (ст.369);
- втручанням у діяльність працівників правоохоронних і судових органів (ст.ст.343, 376);
- погрозами, насильством, посяганням на життя та умисним знищенням або пошкодженням майна працівників правоохоронних органів, суддів, народних засідателів чи присяжних або їх близьких родичів, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (виконанням працівником правоохоронного органу своїх службових обов'язків) - ст.ст.345, 347, 348, 377-379;
- захопленням або триманням особи як заручника (ст.ст.147, 349);

- перешкоджанням з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушуванням їх до відмови від давання показань чи висновку, а також до давання свідомо неправдивих показань чи висновку шляхом підкупу чи погроз (ст.386).

Тобто, кримінально караним є будь-який вид протидії розслідуванню, який чиниться підозрюваним (обвинуваченим) за допомогою інших учасників кримінального процесу шляхом здійснення впливу на них.

Проте ні в кримінальному, ні в кримінально-процесуальному кодексі не згадуються такі види протидії розслідуванню з боку підозрюваних (обвинувачених), як інсценування злочину (симуляція обставин злочину), підміна предмета посягання, створення піддроблених слідів і речових доказів тощо, які значно ускладнюють розслідування кримінальної справи, дезорієнтують його. Лише п.9 ч.2 ст.115 КК України визначає обтяжуючою обставиною умисного вбивства вчинення його з метою приховати інший злочин.

Це є істотною прогалиною законодавства, оскільки вчинення зазначених дій злочинцями не впливає на їх відповідальність у разі доведення їх вини. Вдаючись до таких видів протидії, злочинці мають змогу відвернути від себе увагу правоохоронних органів й надалі продовжувати свою злочинну діяльність. Тому потрібно на законодавчому рівні закріпити необхідність документування в обвинувальному висновку всіх спроб протидії розслідуванню, незалежно від того, від кого вона походить, але обов'язково - із зазначенням їх ініціаторів з наступним приєднанням документів, що мають доказове значення, до

матеріалів розслідуваної кримінальної справи. Статусу документів у таких випадках можуть набувати записки чи листи підозрюваного (обвинуваченого) друзям чи родичам, в яких мова йде про місце перебування тих чи інших речових доказів, знарядь злочину, а також про їх знищення, переховування чи підміну, так само як і аудіо-, відеозаписи аналогічного змісту. Згадані документи можуть використовуватися як непрямі докази причетності особи до скоєного злочину. Такі дані безпосередньо впливатимуть на внутрішнє переконання слідчого, посилять об'єктивність розгляду матеріалів кримінальної справи суддею

Враховуючи зазначені проблеми, пропонуємо внести деякі доповнення у ч.2 ст.223 КПК України, змінивши вислів "обставини справи, як їх встановлено" на "обставини події злочину та виявленої протидії розслідуванню, як це встановлено".

Виникає питання: чому активне співробітництво розкриттю злочину (п.1 ч.1 ст.66 КК України) державою заохочується, а на протидію розслідуванню з його боку, не пов'язану з реалізацією наданих йому Конституцією та кримінально-процесуальним законодавством прав на захист, звертається увага лише тоді, коли від цього можуть постраждати учасники кримінального процесу чи невинні особи.

Тому до ч.1 ст.67 КК України пропонуємо внести доповнення обтяжуючої обставини: "вчинення протидії розслідуванню, якщо вона не становить самостійного складу злочину, не є обов'язковою ознакою складу злочину, а також не пов'язана з реалізацією підозрюваним, обвинуваченим та підсудним свого права на захист".

Дані зміни не спрямовані на дискредитування підсудного чи звуження його процесуальних прав на захист, адже суддя вирішує справу відповідно до закону, на основі свого внутрішнього переконання. Враховуючи пропозиції інших авторів, вважаємо, що такі зміни дозволять досягти повноти й об'єктивності розгляду справи суддею.

Аналіз проекту кримінально-процесуального кодексу дозволяє виділити його позитивні сторони, а саме:

- проведено системний підхід до кодифікації норм;
- ураховані напрацювання науки кримінального процесу;
- розширені права суб'єктів кримінального процесу на стадії перевірки інформації про злочин у тому числі особи, яка заявила про злочин,
 - збільшені види запобіжних заходів;
 - розширені приводи до початку попередньої перевірки інформації про злочин (до порушення кримінальної справи);
 - дозволено проведення до порушення кримінальної справи таких слідчих дій як призначення судової експертизи, освідування;
 - пропонується введення інституту "слідчого судді";
 - розширені права потерпілого у кримінальному процесі (ст.62, 385, 286 проекту КПК України) та інші.

Проте, на нашу думку, є певні недоліки, а саме:

- окремі норми не чітко сформульовані і є за змістом

декларативними,

- неконкретність таких норм, які передбачають зупинення провадження, припинення кримінального переслідування

- збільшення строків перевірки заяв і повідомлень про злочин (ст.209 проекту КПК України) до 5 діб, 1, 3, 6 місяців прокурорами може негативно відбитися на ефективності кримінального провадження і призведе до узаконеної тяганини при вирішенні інформації про злочини.

- безпідставне розширення повноважень прокурора по здійсненню нагляду за досудовим слідством, що виявляється у дріб'язковому опікуванні слідчих. У даному випадку порушується процесуальна самостійність слідчого, оскільки за прийняття цих рішень слідчий несе особисту відповідальність і буде її нести незалежно від того, дав згоду прокурор чи ні на їх прийняття.

- децю обмежуються права обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача, відповідача та інших суб'єктів у випадку проведення скороченого провадження, оскільки обвинувачені не можуть дати показання з приводу пред'явленого їм обвинувачення, та реалізувати інші передбачені права, які у нього виникають у разі визнання обвинуваченим. Це стосується й інших названих суб'єктів.

- не враховано важливу підставу для припинення кримінального переслідування (слід додати "недосягнення особою одинадцятирічного віку").

- було би на наш погляд доцільним включення до нового Кримінально-процесуального кодексу розділу, який передбачав би "Особливості провадження та процесуальний порядок кримінального переслідування визначених законами осіб, які користуються додатковими гарантіями недоторканності, а саме: кандидатів у Президенти України, Президента України, Уповноваженого з прав людини, народних депутатів України, Голови Рахункової палати та інших".

Звичайно даний аналіз потребує подальшого дискусійного розгляду і можливо більш деталізованого та обґрунтованого обговорення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства. Учебник –М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2001. –426 с.
2. Скакун О.Ф. Теория держави і права. Підручник. –Харків: Консум, 2001. –510 с.
3. Демченко В., Стратонов В. Кримінально-процесуальний закон: стилістичні проблеми // Право України. –2002. –№ 11. –С.124-127.
4. Бахин В.П., Карпов Н.С. Некоторые аспекты изучения практики борьбы с преступностью (данные исследованных за 1980-2002 г.). –К., 2002. –458 с.
5. Строков І.В. Протидія розслідуванню: зміст та характерні ознаки // Бюлетень з обміну досвідом роботи МВС України. –2002. –№ 138. –С.13.

Надійшла до редколегії 24.10.2003

СТРАТОНОВ В.Н. ПРОЕКТ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ДЛЯ ОБСУЖДЕНИЯ

Проведен сравнительный анализ действующего закона и проекта нового Уголовно-процессуального кодекса Украины, отмечены их достоинства и недостатки.

STRATONOV V.N. THE PROJECT OF THE CRIMINAL-REMEDIAL LEGISLATION: PROBLEM QUESTIONS FOR DISCUSSION

The comparative analysis of a law in force and the project of the new Criminal-remedial code of Ukraine is carried out, their merits and demerits are marked.

С.С. ТУЧКОВ

Запорізький державний університет

УДК 343.2.01

КЛАСИФІКАЦІЯ ПІДРОБЛЕННЯ (КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Запропонована класифікація підроблень як способу вчинення злочинів: за способом вчинення, предметом, суб'єктом вчинення, ступенем тяжкості, ступенем суспільної небезпеки підроблення.

У Кримінальному кодексі України передбачено чимало злочинів, які можуть учинитися шляхом підроблення. Це підроблення документів, печаток, штампів та бланків (ст.358 КК України)¹; службове підроблення (ст.366); підлог виборчих документів (ч.2, 3 ст.158); виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст.199); підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст.215); підробка номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст.290) тощо. Серед цієї категорії злочинів є такі, що завжди учиняються шляхом підроблення (ст.366), в інших підроблення є одним із можливих способів вчинення злочину (ст.409). У деяких випадках у Законі прямо вказано на підроблення як спосіб вчинення злочину (ст.ст.200, 216, 290, 318), в інших ми можемо виводити це із змісту диспозиції статті (ч.2 ст.223).

Незважаючи на те, що питома вага злочинів, що учиняються шляхом підроблення, у загальній масі злочинності незначна, виключна значимість об'єктів, на які вони посягають, характер та тяжкість шкоди, яка завдається у різних сферах суспільного життя, роблять розгляд даної категорії злочинів необхідним та актуальним. Негативного впливу від цієї категорії злочинів зазнає визначений законом порядок діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, під-

приємств, установ і організацій незалежно від форми власності (ст.366); здоров'я населення (ст.305); фінансова система України (ст.216); банківська система України (ст.200) тощо. Верховний Суд України звертає увагу "на те, що виготовлення або збут підроблених грошей чи державних цінних паперів становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки дестаблізує фінансово-кредитні відносини, ускладнює регулювання грошового обігу [1, с.89].

Для більш повного уявлення про такий спосіб вчинення злочину, як підроблення, потрібно провести їх класифікацію. Окрім більш глибокого та повного розуміння явища, яке досліджується, така класифікація, зокрема, допомагає при кваліфікації злочинів, в деяких випадках має значення при розслідуванні злочинів (так, матеріальний підлог найчастіше може бути встановлений тільки за допомогою криміналістичної експертизи; інтелектуальний підлог, як правило, встановлюється при співставленні документів та ін.).

У радянський період розвитку вітчизняного кримінального права питання класифікації підроблення, як способу вчинення злочину, було ретельно досліджено, зокрема, у роботах О.В. Кузнецова [2], Б.І. Пинхасова [3], Г.Ф. Полєнова [4], Т.Л. Сергєєвої [5]. Проте, аналіз сучасної кримінально-правової літератури свідчить, що цьому питанню не приділяється належної уваги. Слід лише відмітити російського вченого Ю.В. Щиголева, чий внесок у розвиток даної проблеми є досить вагомим [6]. Але усі вказані вчені проводили класифікацію лише відносно підроб-

¹ Тут і далі розглядаються статті чинного Кримінального кодексу України.